

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT GÁL LÁSZLÓ

ÖLJÉTEK MEG AZ ÁKÁCOKAT!

GÁL LÁSZLÓ

Az ákác mégis leköti a port,
és mégis szép az ákácfavirág.
Pedig, ugye, a tölgyfa magasabb
és ma a tölgyeké a világ.

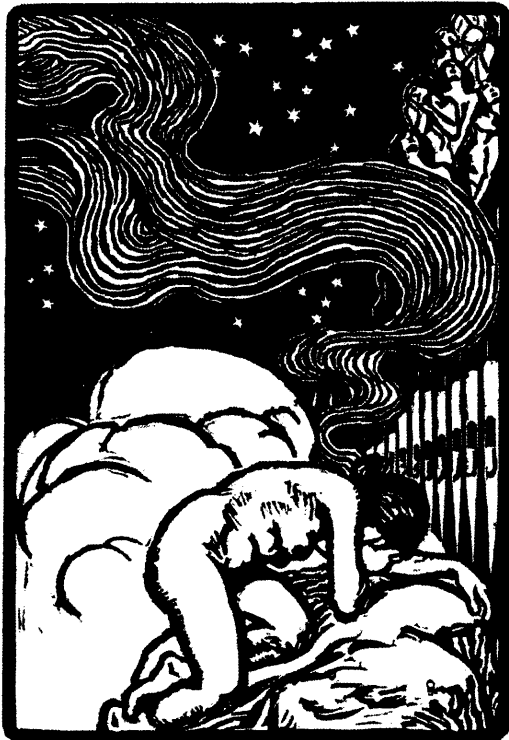
Koszorút az ákác nem adott
és, mint a tölgy, még nem volt sose isten.
Nincsen cserje, makkja, büszke dereka;
a naphoz joga nincsen!

Öljétek meg az ákácokat,
csenevész sorsa kit sem érdekel.
A tölgy szimbólum, tiszta, óriás,
akit bolond s a költő énekel.

Ne éljen, csak az erős, –
ne éljen, csak ki egyenes.
És belül rothadt lelke bár legyen:
kívül legyen nemes.

Alföldi fa, paraszti fa,
nincs néki hősi őse.
Pusztuljon hát a többivel,
és ne maradjon ő se!

Néhány még megsiratja tán
és kevesebb lesz a méz.
De fontos csak a tiszta faj
és nem a tiszta ész.

Gál László

BÚVÖLŐM, HAJCSÁROM

P A P J Ó Z S E F

Gál László emlékének

Betört rabszolgád,
hű vagyok hozzád, nyűhetsz
kedvedre, földem.
Vonzó világok
kényelme várt s marasztalt,
de elvettem.

Behunyva szemem
jöttem, rohantam vissza,
bár tudtam, mi vár.
Por, sár, verejték,
hajszja, fenyegetettség,
ami itt kijár.

Fortéllal, csellel
csábítgatod a jámbort:
kegyes csaló vagy.
Kenyéradóját
imádja tebened és
sínyli hatalmad.

Szépség és bőség
látványát tárod elé
s várod háláját.
Átlátok rajtad,
s gyűlölve szeretlek, hisz'
mit látok? Kárát!

Nem tetszés tart itt.
Hűség? Vonzalom? Kényszer!
Ezt örököltem.
Ellenemre vagy,
bűvölöm, hajcsárom! Mi
más volnál, földem . . .

PACCEROK ÉS KIBICEK

KALAPIS ZOLTÁN

Gál László, a Futaki úti piaci őrző után, hét-fél nyolc tájban érkezett a *Magyar Szó* szerkesztőségébe, azaz a hajnali órákban, ahogy azok a kollégák fogalmaztak, akik esetében a munka dandárja délutánra esett. Benyúlt a táskájába, és leadta az aznapi penzumát a titkárnők gyöngyének, Smidt Máriának, aki szó nélkül is tudta, hogy kinek kell majd továbbítania, ha „megvirrad”. Pénteken reggel például kedvenc, s egyúttal rászabott vasárnapi rovatát, a *Böngészőt* adta át szertartásos mozdulattal és egy csokor hóvirággal, ha történetesen éppen tavasz volt . . .

Néhány percre leült a leveleket bontogató, szortírozó szekretárius asztala előtt, meghallgatta beszámolóját a szerkesztőségi hírekről, pletykákról, s ott valahol nyolc tájban bevonult a klubba. Ha partnerekre talált, azon nyomban megkezdődött az ádáz küzdelem, ha tiszteletlenül késtek, kávé-t rendelt: kivárta az aznapi „áldozatot”.

Szenvedélyes sakkozó volt, a kávéházi fajtából való, akiknek alakját Hangya András oly érzékletes módon elevenítette meg ceruzarajzain. Gyors partikat játszott igen eredményesen, erre a tudományára nagyon is büszke volt. Ha azonban a kéz mégis gyorsabban járt az ésnél, s egy-két játszmat elvesztett, gyorsan kifakadt: „Nem tudunk mi sakkozni, paccerok vagyunk” – mondta mindig többes számban, a szemben ülő partner nevében is, így kettesben alighanem könnyebben el lehetett viselni a szomorú valóságot. Persze, ehhez hozzá kell tenni, hogy a paccerok sem egyformák, hatalmas szakadék tátong a balkezes, mindent

elrontó abszolút paccer és az értő, de fontosabb dolgokra koncentrálni a paccer között. Turgenyev is, David Ojsztrah is született sakkzseni volt, de a sakkot feláldozták az irodalom, illetve a zene oltárán. A bábuknak azonban ők sem fordítottak hátat, műkedvelők maradtak életük végéig.

Nos, e nemesebb kontárok közé tartozott Gál László is.

Ilyenkor, a reggeli órákban ő már túl volt a napi munkán – éjjél után kelt, hajnalban dolgozott –, most a pihenés óráit élvezte, a relaxáció perceit. Szállingózó partnerei viszont munka előtt álltak, az anyaggyűjtő, naprakész munkatársak éppúgy, mint a szerkesztő urak (akkor még elvtársak). Ezek az utóbbiak valahogy többen voltak: a nehezen legyőzhető sportszerkesztő, a napi szerkesztő, az éjjeli szerkesztő, a külpolitikai szerkesztő, a technikai szerkesztő, a fordító, azok tehát, akiknek munkanapja tizenegy óra után kezdődött.

Úgy is mondhatnánk, hogy ők alkották a koszorús költő sleppjét, az uszályhordozók girlandját.

Nyolc óra tájban a felsoroltak közül valaki mindig kéznél volt, ha nem, akkor a helyükbe a vállalati sofőr vagy a hirdetegyűjtő lépett, vagy éppen valamelyik nyomdász, akinek ugyan kötött munkaideje volt, de egy kissé meghosszabbította az uzsonnaszünetet, abban a reményben, hogy az előmunkás szemet huny, ha megmondja, milyen fontos, s egyúttal megtisztelő dolga akadt.

Ez azonban ritkán fordult elő, a „napos” időben befutott, s máris loholt a készletért, rendszerint a sajátjéért. Az önellátás előnye ez esetben is megmutatkozott, a drága időt nem kellett keresgéléssel, kéregetéssel tölteni, a fekete-fehér mezős viaszos vásznat gyorsan ki lehetett simítani az asztalon, a tarisznyából kirázott bábukat pedig szaporán csatasorba lehetett állítani, s máris kezdődhetett az izgalmakat és feszültségeket ígérő összecsapás.

A világos bábuk Gál Lászlót illeték meg, ez íratlan törvény volt, ehhez minden famulus tartotta magát. Még akkor is határozott kézmozdulattal háritotta a választás lehetőségét, ha Laci bácsi jókedvében gavallérosan a háta mögé rejtette a két ellenkező színű gyalogot. Illetlenség lett volna ezzel visszaélni, mindenki tudta, mi a rend . . . S azt is, hogy az első lépést a király előtti gyaloggal fogja megtenni . . .

Erkel Ferencet egyszer megkérdezte barátja, hogy miért veszteget annyi drága időt haszontalanul a bábuk mozgatására, mire ő így felelt:

„Ha sakkozom, nem kell zenéről társalognom a nem mindig szellemes zenészekkel.” Ezt alighanem Gál László is elmondhatta, némi változtatással persze, talán így: „Ha sakkozom, legalább nem kell költészetről társalognom a nem mindig szellemes költőkkel.”

Ez azonban csak az egyik szempont lehetett, az egyik magyarázata annak, hogy miért kedvelte ezt az ősi, Indiában keletkezett, a mai formájában Perzsiában kialakult táblás játékot.

Goethe a sakkban az elme próbáját látta, Cervantes pedig az emberélet küzdelmeit, ahol a gyengék számára nincs kegyelem. „Hasonló a vitéség a sakkjátékhoz; szemesnek kell lennie az embernek és gondosnak . . .” – írta Zrínyi Miklós, a költő is. Ezek a gondolatok alighanem már jobban kifejezik Gál László sakkfilozófiáját, azt az erőt, amely működésbe hozta a belső rugókat.

Egyszer – hogy, hogy nem – legyőzte a szerkesztőség vezető versenytájkosát egy hárompartis meccsben, jóllehet korábban is, később is, még játszmát is csak nehezen nyert ellene. Másnap megajándékozta Réthy Pál *Versenysakk* című könyvével. „Tanulj meg végre sakkozni” – fricskázta meg az ajánlásban, s külön felhívta figyelmét a könyv egyik fejezetére, amelyben Réthy, többek között, a következőket írja: „A sakkjátászás célja, minden sakkozó törekvése, a győzelem . . . A győzelem előfeltétele a küzdelem. Tehát kell, hogy mindkét fél akarja a nyerést . . . A békés sakkcsaták győzelmeiből sokan merítenek kedvet az élet nagyobb küzdelmeire . . . Régi igazság, hogy a sakk küzdelem, elsősorban saját gyengéink ellen.”

Küzdelem, győzelem – így lehetne összefoglalni Gál László princípiumát, a sakkról vallott vezérelvét. Teljes énjével vetette be magát a vértelen ütközetbe, minden idegszálával azon ügyködött, hogy lepipálja ellenfelét, túljárjon az eszén, s eljusson a megelégedettség oly ritka állapotáig. És újra meg újra próbára tegye türelmét, figyelmét, elemzőképességét. Ennek ellentéte volt egyik kemény ellenfele, Lukó András, a lapszerkesztő, aki faarccal ismételtette, hogy őt pedig nem érdekli a győzelem, egyszerűen nem szeret nyerni, miközben sorra diadalra vitte játszmáit még a kezét tördelő Gál László ellen is, aki egy kanál vízben megfojtotta volna a merev képű, közönyösen a levegőbe bámuló játékosársát.

A sakk Gál László költészetét is megihlette, nemcsak önbizalmát táplálta, vagy netán apasztotta. A gyalogról írt verset, a sakktábla köz-katonájáról, amelynek neve az 1758-ban megjelent első magyar nyelvű sakk-könyv szerint bajnok, talpas volt, majd később parasztnak mondták. Valójában az utolsó sorba érkező gyalog átváltozása ragadta meg képzeletét, az a pillanat, amikor az eddig szerény figura az egyik lépésről a másikra átalakul félelmetes erejű vezérré. *Sakk* a címe is:

*tűnődve néztük a táblát
mi ketten
hajdani sakkozók
elhullt már jó néhány gyalog
futók bátyák és lovak is vele
de egyikük már lepkeszárnyat bontott
a hetesen
s tűnődve néztük a táblát*

*a tömegből ő már kilépett
még egy lépés és vezér lesz belőle
szabad az út
rohanni fog az átlókon által
és jobbra-balra amerre akar
és ütni fog
ütni
tűnődve néztük a táblát*

vajon a többi hetet elfelejti?

A költemény helyet kapott verseinek gyűjteményes kiadásában is (*Rozsdás esték*, 1972), amely hetvenedik születésnapjára jelent meg. Ekkor már hitehagyott ember volt, diadalmas hangja megkopott, legényes hangja lelohadt („Egyszer bizony hites voltam, / Egyszer bizony hangos voltam”), világosan látta, nap mint nap tapasztalta, hogy az emberi gyarlóság, az önzés, a hatalomvágy majdhogynem örök érvényűen aláássa az emberi fejlődésbe vetett hitet. Ez a felismerés csak jót tett az embernek is, a költőnek is. A kínzó gondolatoktól, az emésztő

gondoktól alighanem éppen a sakkasztal mellett lehetett szabadulni, ha nem tovább, egy röpké időre legalább.

A játék hőfoka délelőtt tíz óra tájban tetőzött. A parázs hangulatot most már a fűrtökben lógó kibicek is szították – a műkedvelők és a potenciális partnerek egyaránt. Az ő szemszögükből nézve minden világos volt a táblán, pompás kombinációk sokaságát látták, győzelemhez vezető tisztáldozatokban, háromlépéses mattokban kéjelegtek, s hangos sóhajok törtek fel az érző kebleikből, miután látták, hogy a játékos mégis a legrosszabb lépést választotta.

Sóhajtozni persze szabad volt, de megengedett volt a fecsegésnek, a szószaporításnak sokféle árnyalata is – a lotyogás, a kotyogás, a karattyolás, a szövegelés, a szalmacséplés, a hantázás, a blabla, a süket duma. A drukkolás, a hangos tetszésnyilvánítás, az ugratás, a froclizás, a heccelés úgyszintén. Gál is élt az adott lehetőségekkel. „Ripityára verem az apádat” – ijesztgette tettetett szigorral az ügyeletes szerkesztő és bébicsósz négyéves kislányát, akit annyira szíven talált az addig még nem hallott rémisztő szó, hogy sírva fakadt: „Ne verd ripityára az apámat, Laci bácsi” – fogta könnyörgésre a szót.

Egyetlen tilalom volt: beleszólni nem volt szabad, a fővesztés terhe mellett. A falakon ugyan nem írta, hogy „kibic, kuss!”, de ez íratlan szabály volt, különösen Gál asztalánál, amit azonban mégis sűrűn megszegtek. Ezeket ott helyben legorombította, felnyársalta őket tekintetével, vagy ha már minden kötél szakadt (az ismétlődő közbevágások esetén), lesodorta a figurákat a tábláról.

A kibicek kotnyeleskedésétől már csak a vereség idegesítette jobban. Elszomorította és elkedvetlenítette, szinte fizikai fájdalmat okozott neki, nehezen tudta kiheverni. A munkássportjátékokon is a hatodik, azaz az utolsó táblát kérte magának, lehetőleg világos bábukkal, hogy többé-kevésbé biztos legyen a dolgában. Talán a hiúság kérdése volt ez nála, vagy inkább az érzékenysége: az a felismerés, hogy valamit nem látott meg, elcsüggesztette, messzemenő következtetéseket vont le önmagáról, képességeiről. A sakkban is gondolkodó és teremtő, önemésztő és esendő ember volt. Alighanem egy ilyen pillanatban vetette papírra a következő sorokat is:

*tegnap nem ízlett a cigaretta
tegnap az autóbuszra várni kellett
tegnap az újság csupa rossz hír
tegnap a sakkjátszmát elvesztettem
tegnap nem jutott eszembe első szeretőm neve
tegnap megöregedtem*

Valóban, a sakktabla mellett – szemünk előtt – öregedett meg. Több mint negyed századig viaskodott délelőttönként a bábukkal a szerkesztőségi klubban: a hangos, dohányfüstös kaszinóban.

A délelőtti szeánsz tíz után kezdett szóródni. Ilyenkorra már szede-lőzködött a kéréten tanácsadók sokasága, a drukkerék hada. Az újság-írók kezdtek rádöbbsenni, hogy van egy mellékfoglalkozásuk is. „Már megint eltoltam az időmet” – füstölgött az egyik hangosan, és elviharzott.

Időközben megérkezett a váltás is: a szomszédos asztalnál helyet foglalt Majtényi Mihály, és szürcsölgette délelőtti feketéjét. Szivarának füstje mögül csalhatatlan pontossággal meg tudta állapítani, hogyan fejeződött be Gál László napja: győzött-e vagy veszített. Az utóbbi esetben felhős arccal távozott, menet közben belemart mindenkibe, így a lépcsőházban epésen megkérdezte a Forum vezérét (akiről az a hír járta, hogy kegyvesztett lett): „Igazgató vagy még?”

Ha győzött, verebet lehetett volna vele fogatni. Egy rövidke ideig még elidőzött a klubban, barátságosan szót váltott ismerőseivel, írótar-saival. Esetleg, ha kedvére való partnerre akadt, megbeszélte egy délutáni találkozót, nála, a könyvtárszobában, a kávésbrik mellett. Az egyik asztaltól a másikig haladva talán még el is dúdolta, csak úgy magában, kedvenc nótáját: „Gém, daru, gém daru, gém, / Én vagyok, én vagyok, én . . .”

Aztán indult haza, gyalogosan, vagy egy sofőrt picézve ki magának, egy autós kollégát, aki készségesen bizonygatta, hogy éppen arrafelé van dolga. Közben hangos jó éjszakáttal búcsúzott Majtényi Mihálytól, aki cinkosan nyugtázta, hogy rendben van a szénája, s megy kipihenni az éjjeli munka fáradalmait, a rozsdás esték lázait. Mintha csak ezt mondta volna:

– Holnap ismét találkozunk, ugyanitt, a klubban, amíg öreg csontjaink bírják . . .